

A FÖLD KÖZGAZDASÁGI ÉRTÉKELÉSÉNEK PROBLÉMÁI

BENET IVÁN

a közgazdaságtudományok kandidátusa

MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest

Egy új földértékelés szükségszerűsége az elmúlt 3,5 évtized folyamán többször napirendre került a különböző szocialista országokban, de sohasem jutott el a megvalósulás stádiumába. Úgy gondolom, egyik dolog sem tekinthető véletlennek. A napirendre kerülést a magam részéről a gyakorlat azon jelzéseivel magyarázom, amelyek arra hívták fel a figyelmet, hogy a földdel való gazdálkodás kérdéseit az árutermelő társadalomban nem helyes kivonni az áru- és pénzviszonyok, az értéktörvény hatása alól. Ugyanakkor a megvalósítás elmaradása a téma átlagosnál bonyolultabb voltát, illetve elméleti és gyakorlati buktatóit idézi emlékezetünkbe.

Ezekről a jelenleg már folyó, illetve részben most induló új földértékelés kapcsán sem szabad elfelejtenünk. Erre a földértékelésre a komplexitás a jellemző, hiszen mind az ökológiai, mind az ökonómiai tényezők feltérképezésén, illetve figyelembevételén alapul.

1. A gazdasági növekedés és a föld

A magyar mezőgazdaságot a gazdasági növekedés szempontjából vizsgálva az 1961–65 és 1976–80 közötti másfél évtizedben a következő képet kapjuk (lásd 1. táblázat).

17 európai ország + USA mezőnyében a magyar mezőgazdaság a növekedés ütemét illetően az *előkelő 3. helyet foglalja el*. Csupán Hollandia és Románia előz meg bennünket a rangsorban.

A magyar mezőgazdaság 3,1%-os növekedésével kapcsolatosan két adalékot még célszerű megemlíteni. Egyrészt e gyors növekedés strukturális összetevőiről összefoglalásként az mondható el, hogy a *búza, kukorica, sertés, a baromfi ágazatok adták a növekedés több mint 75%-át*. Másrészt arról van szó, hogy ez a növekedés a valóságban lényegesen magasabb, ha a mezőgazdasági ágazat keretében megvalósuló összes tevékenységre számítjuk. 1968 után ugyanis a magyar mezőgazdaság tevékenységi köre kiszélesedett, s a korábbi kétpólusú (növénytermesztés és állattenyésztés) körből hárompólusúvá szé-

1. táblázat

A mezőgazdaság növekedése nemzetközi összehasonlításban 1961/65 és 1976/80 között, %

Országok	Bruttó termelés évi átl. növ. %	Rangsor
	$\sqrt[15]{\frac{1976-80}{1961-65}}$	
Ausztria	1,8	15
Belgium	1,7	16
Bulgária	2,8	6
Csehszlovákia	2,4	9
Dánia	0,5	18
Egyesült Királyság	1,8	14
Franciaország	1,9	12
India	3,9	1
Jugoszlávia	3,0	5
Lengyelország	2,0	11
Magyarország	3,1	3
NDK	2,5	8
NSZK	1,7	17
Olaszország	1,8	13
Románia	3,7	2
Spanyolország	3,1	4
Szovjetunió	2,7	7
Egyesült Államok	2,1	10

Forrás: Nemzetközi adatok a mezőgazdaságról

lesedett (+ nem mezőgazdasági tevékenység). Miközben — folyóáron számolva — az alaptevékenység 2,3-szeresére nőtt, a nem mezőgazdasági tevékenység közel 6,3-szeresére. E fejlődés eredményeképpen az állami gazdaságok és termelőszövetkezeti közös gazdaságok összes tevékenységéből 1980-ban a nem mezőgazdasági tevékenység aránya elérte, illetve megközelítette a 30%-ot.

Ennek a gyors növekedésnek a gyümölcseit a magyar lakosság közvetlenül vagy közvetve érezte, illetve érzi. Túlzás nélkül megállapítható, hogy az élelmiszerellátás Magyarországon — nemzetközi mércével nézve — kiegyensúlyozottnak, egyes termékek esetében kiválónak mondható. További fontos jellemzője a gyors fejlődésnek, hogy a kérdéses időszakban a mezőgazdaság, illetve az agrokompexum egésze nettó exportőr volt, hozzájárult a népgazdaság külgazdasági egyensúlyhiányának csökkentéséhez.

A növekedés tényezőivel nem kívánok ebben az előadásban foglalkozni. Inkább — a témával szoros összefüggésben — arra utalok, hogy a kérdéses időszakban a KGST országok közül Magyarországon volt a mezőgazdasági termőföld csökkenése a leggyorsabb.

A termőterület gyors csökkenése és a nemzetközi mércével nézve magas növekedési ütem együttesen az 1 ha területre jutó termelési érték mintegy 60%-os növekedését eredményezte. Ezzel együtt a 18 nemzet rangsorában

a földkihasználás színvonalára vonatkozó helyünk nem változott (lásd 3. táblázat).

Az egy hektár szántó + kert + szőlő és gyümölcsös területre jutó mezőgazdasági termelés (42 termék alapján számolva) nagysága alapján Magyarország a kérdéses 15 évben a 12. helyen állt, illetve áll. A földhasznosítás tekintetében különösen Hollandia, Belgium és az NSZK jár előttünk. Hollandia esete külön tanulmányt igényelne, hiszen olyan magas fajlagos szintről, mint 2836 \$/ha képes volt fajlagos termelési szintjét közel megduplázní. Ezzel

2. táblázat

Országok	Mezőgazdasági földterület változása, %					
	1970/60	Rangsor	1980/70	Rangsor	1980/60	Rangsor
Magyarország	96,3	2	96,4	1	92,8	1
Bugária	105,9	7	102,3	7	109,0	7
NDK	97,9	4	100,0	4	97,9	4
Lengyelország	95,8	1	97,0	3	92,9	2
Románia	102,6	5	100,2	5	102,8	5
Szovjetunió	105,9	6	101,4	6	107,4	6
Csehszlovákia	96,8	3	96,5	2	93,5	3

Forrás: KGST évkönyv, 1981, 198—199 oldalak

3. táblázat

A földkihasználás változása és színvonala nemzetközi összehasonlításban. Egy ha szántó, kert, szőlő és gyümölcs területre jutó mezőgazdasági termelési érték, dollár

Ország	1961/65		1976/80		1976/80 1961/65 %
	\$	rangsor	\$	rangsor	
Világ összesen	252		346		137
Fejlett tőkés országok	384		504		131
Fejlődő országok	141		189		134
KGST-tagországok	249		373		150
Ausztria	915	6.	1175	5.	128
Belgium	1937	2.	2839	2	147
Bulgária	391	13.	638	13.	163
Csehszlovákia	528	10.	780	10.	148
Dánia	965	4.	1118	6.	116
Egyesült Királyság	958	5.	1253	4.	131
Franciaország	649	8.	942	8.	146
Hollandia	2836	1.	5532	1.	195
Jugoszlávia	358	14.	600	14.	168
Lengyelország	563	9.	762	11.	135
Magyarország	430	12.	687	12.	160
NDK	725	7.	1031	7.	142
NSZK	1225	3.	1619	3.	132
Olaszország	496	11.	821	9.	166
Románia	302	16.	570	15.	189
Spanyolország	196	18.	345	17.	176
Szovjetunió	200	17.	294	18.	147
Egyesült Államok	331	15.	408	16.	123

a teljesítménnyel Hollandia mind a színvonalat, mind a növekedés ütemét tekintve élen áll a nemzetek rangsorában. *Magyarországról összefoglaló jelleggel elmondható, hogy stabilan tartja magát a középmezőny aljában.*

Mindezek világosan utalnak a termőfölddel való racionálisabb gazdálkodás szükségességére, illetve lehetőségeire.

2. A mezőgazdaság új növekedési pályája és a földértékelés

Valamennyiünk előtt ismert, hogy a gyors gazdasági növekedést a magyar mezőgazdaságban az 1980-as, 1990-es években szándékunkban áll fenntartani, s az is ismert, hogy ez csak a korábbiól több vonatkozásban lényegesen eltérő növekedési pályán lehetséges. Az 1960-as, 1970-es években a gyors növekedést ösztönző több faktor az előttünk álló évtizedben nem létezik többé, vagy csökkentett hatással létezik, s az új faktorok belépése elodázhatatlan. Ezen növekedést ösztönző új faktorok egyike lehet a racionálisabb földhasználat, s ennek megvalósításában játszik szerepet az új földértékelés.

Hogyan, milyen módon — joggal merül fel a kérdés. A válaszadáshoz a föld közgazdasági értékelése végtermékének, a földárnak a funkcióiból célszerű kiindulni.

A földár is egy ár az árak között. Ebből következően fő funkciói, hogy a terv keretei között előmozdítsa a földre irányuló kereslet és kínálat összhangját, ezáltal helyesen orientáljon a gazdasági döntésekben és segítse elő a népgazdasági tisztánlátást. A földárral kapcsolatosan mindjárt itt meg kell jegyezni, hogy speciális árról van szó. Ezt a földnek mint termelőeszköznek a sajátosságai magyarázzák, amelyeket a szakirodalom a helyhez kötöttségben, az újra nem termelhetőségben és az elpusztíthatatlanságban jelöl meg, illetve foglal össze. Mindezek a földpiacnak sajátos jellemzőket adnak. Egyrészt az általános piacon belül a beruházási javak esetében a piac sajátosságokat mutat, másrészt a beruházási piacon belül egy esetleges földpiac további sajátosságokkal rendelkezne.

A földár funkcióival kapcsolatosan néhány dolgot röviden konkretizállok. A rendelkezésre álló *földalap felértékelése kiszélesíti a hazai mezőgazdaság adatai nemzetközi összehasonlításának lehetőségét.* Miközben a magyar statisztika a népgazdasági mérlegrendszer tartalmi körének kibővítésével lépést tett a nemzetközi összehasonlíthatóság biztosítása felé, a mezőgazdaság vonatkozásában a föld figyelembevételének hiánya fékezi az előrehaladást. A földalap árának ismerete elősegíti a nemzeti vagyon megalapozottabb kalkulálását.¹

¹ A Központi Statisztikai Hivatal számításai szerint az ország nemzeti vagyona 1980. I. 1-én 5374 milliárd Ft volt. Ebből a természeti erőforrások részesedése közel 27%-ot tett ki. Az ország földalapjának „értéke” 936 milliárd Ft volt, ami a nemzeti vagyonnak több mint 17%-a. Lásd: a nemzeti vagyon és az álléscsoportállomány. KSH, Budapest, 1980.

A földár ismerete segítséget nyújtana a mezőgazdasági árképzés tökéletesítéséhez, a mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemviszonyainak jobb megismeréséhez, a hazai árrendszer és a világpiaci árak megalapozottabb összevetéséhez, valamint az üzemek alapellátottságának, illetve vagyoni helyzetének realisabb feltárásához.

A földár figyelembevétele a mezőgazdasági árképzésben mind nemzeti, mind nemzetközi szinten a mezőgazdasági árszínvonal és árarányok realisabb kialakításához nyújtana lehetőséget. *A földlekötés elismertetése a mezőgazdasági termékek árszintjében, egy tényező lehetne a KGST élelmiszerprobléma további éleződésének megakadályozásában, illetve hozzájárulhatna annak csökkentéséhez.*

Egy esetleges tervszerűen szabályozott földpiac elősegíthetné a hatékonyság mezőgazdaságon belüli javulását is. A mezőgazdasági üzemek a föld-munka-„tőke” nagyon eltérő kombinációival termelnek. Ha lehetővé tennénk a vállalatok közötti földmozgást is, kivételesen és nagyon ritkán ilyen korábban is előfordult már, ez az egyik eszköz lehetne vállalati szinten a termelési tényezők optimálisabb kombinációjának biztosításához. A mezőgazdaságon belüli földmozgás önmagában véve nagyon sok társadalompolitikai problémát felvet, illetve felvethet, amelyek megoldása érdekében közös gondolkodásra, együttműködésre van szükség.

A földlekötés figyelembevétele az erőforrások között gazdagítja a vállalati méret és hatékonyság kapcsolatáról eddig alkotott képünket. Jelentős elmozdulások várhatók a földdel és föld nélkül számított hatékonysági rangsorban. Már ma is látható, hogy a kisebb átlagterületű gazdaságok pozíciója a hatékonysági rangsorban javulni fog.

A földár ismeretében az adózási rendszert is lehetne tökéletesíteni, ami *előrelépést jelentene a differenciáltság megalapozott ökonómiai értékelése irányába. Az adórendszer tökéletesítésének célja nem a vállalatoktól történő elvonások összegének növelése, hanem a vállalatok közötti differenciáltságból a földminőségre visszavezethető hányad² központi lecsapolása. Az ezután fennmaradó differenciáltságot viszont úgy kellene kezelni, mint ami a vállalati munkák eltérő eredményességére vezethető vissza és a fejlődésben pozitív szerepet játszik. Ehhez még valószínűsíthető jelleggel azt is hozzátehetjük, hogy a földminőség különbözőség szerepe a differenciáltságot kiváltó tényezők között csökkenő tendenciájú. Ezzel együtt az is mérlegelendő kérdés, hogy a földadó szerepének növelése az adórendszeren belül, milyen hatással lenne az alaptevékenység és az alapon kívüli tevékenység további fejlődésének arányára.*

² Most nem szükséges állást foglalni abban a kérdésben, hogy a hányad egészét vagy milyen részét célszerű elvonni. Erre a kérdésre a gazdaságirányítás-rendszer egészének, az adott időpontban való konkrét vizsgálata alapján lehet helyesen válaszolni.

Zárszó helyett

Az új földértékelés sikeres megvalósítása egyik elemét jelenti a gazdasági mechanizmus tökéletesítésének. Tulajdonképpen nem több, nem kevesebb, mint *a tervvel és piaccal történő gazdaságirányítási alapeszme konkretizálása*, kiteljesítése, továbbfejlesztése *a mezőgazdaság területén*. Ez a munka úttörő jellegűnek számít mind hazai, mind nemzetközi vetületben. Tanulságai tehát számottevőek lesznek, a munkát végzők felelőssége pedig hatványozott.

Ezzel együtt a munkával kapcsolatosan nem lehet helye semmiféle illúzióknak vagy misztikumnak. Az új földértékelés a magyar mezőgazdaság fejlesztése előtt adódó számos problémára nem ígér semmiféle megoldást. Ebből következően esetleges sikerének túlértékelése éppúgy hiba volna, mint esetleges kudarcának dramatizálása.

A közgazdaságtudomány feladatai a következőképpen konkretizálhatók:

- Folytatni kell a földértékeléssel kapcsolatos elméleti kérdések tisztázását célzó kutatásokat.
- A rendelkezésre álló módszertani kosárból 100 vállalatban történő kipróbálás útján ki kell választani a legcélravezetőbbnek tekinthető módszert.
- A kapott eredményeket „be kell vinni” a mezőgazdaság szabályozórendszerébe, és javaslatot kell tenni a célszerűnek mutatkozó változtatásokra.
- Végezetül a föld közgazdasági értékelésének tanulságait, illetve az adódó konzekvenciákat meg kell kísérelni érvényesíteni az élelmiszerek nemzetközi kereskedelmében.

Ez utóbbi gondolat pedig egészen közvetlenül azt mondatja velem, de jó lenne, ha ez a nagy kísérlet több KGST-országban párhuzamosan folyna.